

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 141.7:17.035.1

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.35.1>

ІНДИВІДУАЛІЗМ К. ПОППЕРА: ВІД МЕТОДОЛОГІЇ ДО ЕТИКИ

Андрій Абдула

*Криворізький державний педагогічний університет,
кафедра філософії*

пр. Гагаріна, 54, 50086, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Галина Балута

*Криворізький державний педагогічний університет,
кафедра філософії*

пр. Гагаріна, 54, 50086, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

У статті розглянуто індивідуалістичну настанову, способи її обґрунтування та реалізації в межах соціально-філософського дискурсу, окресленого у філософії К. Поппера.

Акцентовано увагу на тому, що критико-раціоналістична методологія містить значний евристичний потенціал, який зумовлює перспективи її використання в контексті вирішення актуальних філософських проблем. Підкреслено, що серед питань соціально-філософського змісту особливої уваги потребує проблематика індивідуалізму, який постає одним із ключових принципів соціальної філософії К. Поппера. Здійснено спробу визначити доцільність звернення до цього принципу з урахуванням його історичних інтерпретацій. Запропоновано як методологічні передумови та орієнтири дослідження використовувати концепт «відкритого суспільства», а також методологічну настанову, відповідно до якої соціально-філософський розгляд суспільства може бути здійснений під онтологічним, епістемологічним чи політичним кутом зору. Використано концепцію, відповідно до якої політична філософія може витлумачуватись як певна галузь етики.

Розкрито зміст методологічного та онтологічного аспектів індивідуалізму у філософії К. Поппера. Обґрунтовано, що індивідуалістична настанова, згідно з К. Поппером, не лише доповнюється ціннісними аспектом, але й значною мірою спирається на нього. Підкреслено, що, відповідно до такого розуміння, індивідуалізм передбачає як взаємозв'язок з альтруїстичною настановою, так і опозиційність еґоїзму та колективізму. Окреслено історико-філософську та аналітичну інтерпретацію індивідуалізму, його зв'язок із поглядами Сократа та практичною філософією І. Канта. Продемонстровано взаємозв'язок індивідуалістичної настанови як вихідної передумови «відкритого суспільства» з принципами розуму, гуманізму, свободи.

Оцінено спробу переосмислити значення та місце індивідуалістичної настанови в умовах сучасного соціокультурного контексту. Проаналізовано передумови перегляду статусу індивідуалізму та космополітизму, намагання субстанціювати ірраціональні чинники, зауваження щодо утопічності та антиісторичності концепції К. Поппера. Зазначено, що такі спроби не враховують її аналітико-раціоналістичного характеру перш за все як способу експлікації універсальних соціальних цінностей.

Ключові слова: індивідуалізм, гуманізм, відкрите суспільство, раціоналізм, соціальна раціональність.

Британського філософа Карла Поппера можна без перебільшення назвати одним з найвпливовіших інтелектуалів ХХ ст. Коло його дослідницьких інтересів охоплює ключові проблеми епістемології, соціальної філософії, методології науки, етики, філософії освіти, філософії свідомості. Шляхи вирішення цих проблем, різною мірою відображені

у «Відкритому суспільстві та його ворогах» [1; 2], «Логіці наукового дослідження» [3] та інших працях, багато в чому стали визначальними для подальшого розвитку відповідних галузей філософського знання та загалом привернули увагу до критичного раціоналізму, сприяли його поширенню за межі абстрактного філософського дискурсу [4]. Світоглядна орієнтація К. Поппера дає змогу охарактеризувати його як «людину науки». Схоже тлумачення дослідницької настанови застосовував щодо себе інший видатний британський філософ Г. Спенсер, маючи на увазі приналежність до просвітницької традиції, віру в науку та науковий метод [5, с. 476]. Хоча, на відміну від Г. Спенсера, К. Поппер не був представником емпіризму, сутність його філософії, на противагу «вузькому інтелектуалізму», становить раціоналізм, який не лише в епістемологічному сенсі охоплює інтелектуальну діяльність, але й звертається до спостережень та експерименту, в політичному та антропологічному вимірах стає тотожним гуманізму та індивідуалізму [2, с. 242]. Поглиблена К. Поппером раціоналістична традиція продовжує привертати до себе увагу плідністю ідей, інтелектуальною глибиною, гостротою поставлених проблем, аналітичною вивіреністю та чіткістю, прозорістю у їх вирішенні. З токи зору сучасного дослідження вона не лише вимагає ретроспективного аналізу, але й передбачає ставлення до неї як до джерела жвавих обговорень актуальних філософських питань [4, с. 1].

В межах соціально-філософського дискурсу продовжує привертати увагу низка тем, актуалізованих у спробах переосмислення філософії К. Поппера у працях З. Паруснікової (Z. Parusniková), Ф. Ейдліна (F. Eidlin), Дж. Суонн (J. Swann), Е. О'хеа (A. O'Hear), Л. Удена (L. Udehn) [4]. Серед таких тем можна виокремити концепцію «відкритого суспільства», яка потребує уточнення та доповнення, розгляду під новим кутом зору проблеми співвідношення соціальних підсистем, урахування суспільної динаміки та перспектив реалізації соціальних перетворень; проблематику раціональності та раціоналістичної традиції, що зумовлює звернення також до питань сутності та значення ірраціонального, його впливу на соціальні процеси; тематику суспільних орієнтирів, а також цінностей їх обґрунтування та співвідношення, впровадження в систему освіти тощо.

Однією з тем, яка привернула нашу увагу, є проблема етичного та соціального виміру індивідуалізму, який не лише є одним з основоположних принципів соціальної філософії К. Поппера, але й, можливо, потребує оновленого погляду з урахуванням конфігурацій сучасного суспільства «у світі, досить відмінному від того, про який писав Поппер» [6, с. 205].

Індивідуалізм як принцип обґрунтування етичної орієнтації має тривалу історію, яка включає різні варіації тлумачення його ціннісних передумов і соціальних наслідків. В чому ж полягає цінність індивідуалізму і яким чином вона визначається у соціальному горизонті? Чи може індивідуалізм бути корисним, соціально орієнтованим, чи сприймається як парадокс з огляду на одномірність інтерпретацій? Виклики часу, що проявляються у соціальних культурах з певним типом домінування індивідуалістської чи колективістської етики, диктують потребу обґрунтування наслідків світоглядних абсолютизацій, що проявились як в історичному, так і в соціокультурному горизонтах. Небезпечна тенденція знецінення особистісних вимірів людини на користь примусової, неприродної для неї ідеї соціальної єдності чи, навпаки, універсалізації індивідуалізму як радикальної відмови від соціальної співучасті призводить до викривлення картини соціальної реальності, деформацій актуального соціального горизонту. Якими гарантами може бути забезпечена «ліберальна демократія» на засадах відчуття «політичної спільності»: державними інституціями, національною ідеєю, колективістською настановою чи, наприклад, індивідуалістською етикою? Чи є індивідуалізм «небезпечно утопічним», як вважають деякі дослідники? Розглянемо те,

яким чином ці та інші питання актуалізуються в межах аналітичної традиції, зокрема в контексті критико-раціоналістичного підходу, запропонованого К. Поппером.

Систематизацію та оцінювання цих експлікацій у соціально-філософському напрямі варто здійснити з урахуванням певних передумов. Як перший такий методологічний орієнтир може бути вибрана власне концепція «відкритого суспільства», крізь призму якої загалом досить часто розглядають інші важливі аспекти попперівської філософії, що дає змогу змістити акцент із суто епістемологічного виміру деяких питань (проблеми раціональності, зростання знання, проблеми наукової методології) до їх соціальних аспектів. Також слід відзначити, що «Відкрите суспільство та його вороги» – ключова праця, в якій К. Поппер звертається до проблематики індивідуалізму. Водночас слід зауважити, що «відкрите суспільство» певним чином звужує проблематику соціального, пов'язуючи її з відповідним теоретичним конструктом. Також, на наш погляд, варто скористатись методологічною настановою, яка передбачає, що соціально-філософський розгляд суспільства може бути здійснений під онтологічним, епістемологічним чи політичним кутом зору [7, с. 3–4]. Нас цікавитиме здебільшого політичний ракурс проблеми індивідуалізму з урахуванням того, що з точки зору аналітичного підходу політична філософія може витлумачуватись як певна галузь етики [7, с. 13]. З огляду на це соціальна філософія К. Поппера може бути охарактеризована як політична за своєю суттю таким чином, що соціальна етика постає підґрунтям розгляду її ключових проблем. Не є винятком у цьому сенсі проблематика індивідуалізму, яка у філософії К. Поппера виявляється у взаємозв'язку з певними політико-етичними принципами.

Розглядаючи основні різновиди соціально-філософського дослідження в аналітичній філософії, Я.В. Шрамко звертає увагу на специфіку використання індивідуалістичної настанови, яка виявляється у трьох підходах [7]. До першого з них належить онтологічний індивідуалізм як певний спосіб витлумачення природи соціальних об'єктів, що протиставляється онтологічному колективізму. Такий індивідуалізм виходить із того, що первинними сутностями, які визначають усю структуру соціальної дійсності, постають окремі індивіди, їх активність, свідомість і діяльність. На противагу «онтологічним індивідуалістам» (Дж. Серль, Е. Куінтон), «онтологічні колективісти» (Д.-Х. Рубен) стверджують, що соціальні групи, організації та інститути не можуть бути зведені до більш простих соціальних сутностей; більш того, окремий індивід взагалі не може бути охарактеризований як соціальна сутність [7, с. 4–5]. За другого підходу індивідуалізм може бути зрозумілий як особлива концепція людської природи, згідно з якою розвиток мислення й мови не залежить від соціальної взаємодії, тоді як холізм визначає людину як соціальну істоту, або «політичну тварину» [7, с. 6]. Відповідно до третьої концепції, в аналітичній соціальній філософії представлений також методологічний варіант індивідуалізму, який вимагає, щоб усі соціально-філософські поняття могли бути інтерпретовані у термінах дій, бажань, інтересів окремих індивідів (тоді як методологічний холізм заперечує можливість такого зведення) [7, с. 9].

Окреслені означення цілком корелюються з уявленнями про індивідуалізм, характерні для англо-американської філософської традиції. Відповідно до цих уявлень, сутність індивідуалістичної настанови полягає в тому, що основною одиницею політичного аналізу вважається людина, а соціальні цілісності є лише «логічними конструкціями»; індивід розглядається відокремленим чином від матриці соціальних норм, а наслідком вивчення соціальних фактів визначається підхід, який включає дії та наміри індивідів. Ці означення доповнюються характеристикою ліберального індивідуалізму, яка передбачає, що права належать індивіду, а діяльність держави обмежується захистом цих прав [8, с. 184]. Витоки індивідуалізму в такому розумінні пов'язують з етикою І. Канта та його вченням про самозаконну волю [9, с. 14]. Більш посилений моральний акцент (який виходить за межі суто

аналітичного підходу) передбачає тлумачення індивідуалізму як принципу, згідно з яким найвищими цінностями проголошуються сама людина, її життя, свобода, саморозвиток. Зазначені цінності, відповідно до індивідуалістичної настанови, мають пріоритет над суспільними аксіологічними настановами [10, с. 103].

З наведених характеристик випливає, що індивідуалістична настанова охоплює весь спектр соціально-філософських досліджень, включаючи питання онтології, методології, політичної філософії та етики¹. Розглянемо те, в яких формах вона реалізується у соціальній філософії К. Поппера.

У «Відкритому суспільстві та його ворогах» К. Поппер підтримує таке бачення методологічного індивідуалізму: «поведінку» і «дії» таких колективів, як держава та соціальні групи, слід зводити до поведінки та дій окремих індивідів [2, с. 102]. Настанова також передбачає, що такі терміни як, наприклад, «традиція», слід аналізувати в контексті конкретних міжособистісних чи інтерперсональних стосунків [2, с. 244]. Водночас індивідуалізм у концепції К. Поппера має не лише методологічний, але й онтологічний вимір, адже точка зору, яка представлена у «Відкритому суспільстві», не є сумісною з уявленням щодо існування колективів: якщо ми стверджуємо, наприклад, що своїм розумом завдячуємо «суспільству», то це означає, що розумом ми завдячуємо окремим індивідам [2, с. 244]. Методологічний (та онтологічний) індивідуалізм К. Поппера постає також як альтернатива «наївній» колективістській теорії суспільства, яка розглядає соціальні цілісності як певні емпіричні об'єкти, тоді як насправді вони постають ідеальними об'єктами, залежними від теоретичних припущень [12, с. 205].

Однак і в методологічному, і в онтологічному значеннях його індивідуалізм відходить від крайніх позицій і представлений у досить поміркованому варіанті. Зокрема, на думку Я.В. Шрамка, концепція К. Поппера може бути визначена як «інституційний» і водночас «слабкий методологічний індивідуалізм», у якому «напрямок пояснення змінюється на протилежний – дії окремих індивідів пояснюються через послання на складні соціальні сутності» [7, с. 10]. Подібна характеристика зумовлюється, на наш погляд, еволюцією поглядів К. Поппера, його поступовим відступленням від вузько зорієнтованої індивідуалістичної традиції, а також наявністю загальної дослідницької настанови, яка передбачає, що визнання первинності певних сутностей (індивідів) і вторинності інших (соціальних структур) не обов'язково заперечує онтологічний статус останніх чи можливість використання відповідних понять для їхнього позначення [7].

Така «непоследовність» у поглядах К. Поппера пов'язана також з його розумінням соціальних інститутів. Філософ не лише протиставляє власний індивідуалізм «антиінституційному персоналізму», але й і критично ставиться до ототожнення колективів, «які проголошують себе кінцевою метою», із соціальними інституціями демократичної держави чи навіть окремими традиціями [1, с. 320]. На такому фоні можна стверджувати, що тлумачення соціальних інститутів філософом, особливо в контексті подальшого розроблення концепції «трьох світів», зумовлює тенденцію до їх поступової онтологізації. Як зазначає Л. Уден, «новим у його теорії трьох світів є те, що соціальні інститути сприймаються як приналежні реальності, відмінній від окремих людських істот», водночас, «відповідно до Поппера, людські дії і мислення, принаймні частково, викликані соціальними інститутами» [12, с. 209]. Підкреслюючи особливості попперівського індивідуалізму, Л. Уден також

¹ Конструкт «індивідуалізм – колективізм» був також плідно використаний поза межами аналітичної традиції, наприклад, у крос-культурних дослідженнях Г. Хофстеде, як один з жорстких параметрів типології культурних вимірів. Індивідуалізм трактується тут як «одноосібна культура», на противагу культурам колективістським [11].

звертає увагу на те, що, по-перше, методологічний індивідуалізм цікавить К. Поппера не з точки зору значення колективних понять, а з позиції опису соціальних явищ; по-друге, К. Поппер надає йому статусу певного «категоричного імперативу», «який має апіорну цінність та універсально застосовується до соціальних наук та історії» [12, с. 209].

Методологічний та онтологічний індивідуалізм не лише доповнюються ціннісним аспектом, але й значною мірою спираються на нього, коли К. Поппер намагається визначити співвідношення індивідуалістичної настанови й таких «вимог, рішень, пропозицій щодо кодексів нормативних законів», як колективізм, егоїзм та альтруїзм [1, с. 118]. Справжній індивідуалізм у розумінні К. Поппера, який він захищає і на моральному аспекті якого наголошує, – це індивідуалізм, поєднаний з альтруїзмом – безкорисливою допомогою іншим людям. Такий індивідуалізм виявляється несумісним з егоїзмом², оскільки заперечує себе-любство, і з колективізмом, у якому альтруїзм спрямовується на певну «анонімну групу», а не на конкретних осіб [1, с. 118]. Як важлива складова частина ідеї справедливості (справедливість притаманна особистості, як зазначав Аристотель) індивідуалізм протиставляється колективістському тлумаченню поняття (справедливість полягає в гармонійності та здоров'ї держави, як зазначав Платон) і стає основою сучасної західної цивілізації [1, с. 120–121]. Індивідуалістична традиція інтерпретується не лише як центральна стосовно християнства, але й як визначальна щодо найбільш прогресивних філософських концепцій [1, с. 121].

Витоки цієї традиції слід шукати у Давній Греції: якщо філософія, яка ставить людину у центр своїх інтересів, почалася з Протагора, то думка, яка переконує в тому, що немає нічого важливішого, ніж інші особистості, ніж повага до них та до самої людини, виникає завдяки Сократу [1, с. 213]. Філософський образ Сократа, на наш погляд, К. Поппер не стільки використовує в історико-філософському контексті, скільки намагається побудувати за його допомогою окремих аналітико-філософський конструкт (відкритого суспільства), який поєднує ключові принципи критичного раціоналізму. Сократ постає «прихильником демократії» та «речником відкритого суспільства», втіленням індивідуалістичної настанови, поєднаної з раціоналізмом, у тому сенсі, що людина визначається ним насамперед як інтелект, розум, який підносить її над звичайними потребами та бажаннями, робить особистістю і дає право шукати мету в ній самій [1, с. 214].

Важливе місце у становленні індивідуалістичної традиції, на яку спирається К. Поппер, посідає також практична філософія І. Канта з її орієнтацією на людську особистість. Як зазначає Е. О'хеа, прагнення К. Поппера до онтологічного, політичного та методологічного індивідуалізму ґрунтувалось на кантівському тлумаченні раціональної автономії індивіда, відповідно до якого кожен індивід, наділений розумом та свободою, зобов'язаний здійснювати відповідний моральний та політичний вибір [6, с. 207].

Таким чином, у попперівській інтерпретації індивідуалістична настанова набуває статусу одного з ключових положень «відкритого суспільства», а також виявляється через взаємозв'язок з ідеями розуму, гуманізму та свободи у душі ідеалів Просвітництва.

Водночас спроба переосмислення окреслених цінностей «у ситуації постмодерну», «в умовах глобалізації», «духовної кризи» або «кризи ідентичності» передбачає оновлений

² Класичне «позитивне» розуміння поняття сформувалося в епоху Нового часу і Просвітництва у формі принципу «методологічного індивідуалізму». Ніцшеанські ідеали і їх трактування додають іншого відтінку – самодостатньої незалежності. М. Штірнер формує теорію, засновану на принципах «чистого егоїзму», проголошуючи конкретну індивідуальність єдиною реальністю, що має сенс. З часом, зокрема у «впливовій» етиці марксизму, формується принцип, який фіксує крайні позиції в оцінці статусу окремої особистості у соціальній системі. Звідси випливає негативна оцінка індивідуалізму як егоїзму, яка набула поширення в окремих зразках світоглядної культури у відповідний проміжок історичного часу, а також абсолютизація колективізму, яка зберіглась як небезпечно стійка тенденція.

погляд на індивідуалістичну настанову як на чинник, що значною мірою зумовлює ці процеси. Зазначене стосується попперівського варіанта індивідуалізму тією мірою, у якій він є космополітичним та антиколективістським, спрямованим на раціональну єдність людства, на противагу ціннісним настановам націоналізму та етатизму. У цьому сенсі досить ілюстративною виглядає така думка Е. О'хеа: «На тлі індивідуалізму і космополітизму, які Поппер захищає у «Відкритому суспільстві та його ворогах», в світлі терористичних атак на відкрите суспільство стає все більш очевидним, що свободи особистості, які цінуються Поппером та іншими прихильниками відкритості та ліберальної демократії (тією мірою, в якій це одне і те ж), вимагають політичної спільноти і відчуття серед громадян, що вони належать до політичної спільноти і що в деякому сенсі їх свободи впливають з членства в цій спільноті» [6, с. 213]. Без такого «відчуття політичної спільноти», яке, на думку дослідника, може бути забезпечене зверненням, зокрема, до національної ідеї, проєкт К. Поппера виглядає «небезпечно утопічним», оскільки не містить принципів, здатних достатньою мірою згуртувати суспільство [6, с. 205].

На наш погляд, подібна аргументація, як і зауваження щодо утопічності та антиісторичності концепції К. Поппера, не враховують її аналітичного характеру та значення перш за все як спроби експлікації універсальних соціальних цінностей, цінностей соціальної раціональності. Історичний матеріал за такого підходу виконує лише допоміжну, ілюстративну функцію (це стосується також філософії науки К. Поппера, як і загалом його погляду на раціональність) [13]. Стосовно того, чи має соціальна раціональність (ліберальна демократія, відкрите суспільство) достатню «об'єднувальну силу» або, наприклад, «легітимність» і чи не потребує вона доповнення певними «ірраціональними чинниками» [10, с. 105–106], питання повертає нас до проблеми «морального вибору на користь розуму», «віри в розум». Йдеться про індивідуальний, людський, «земний розум», який вважається сам по собі однією з найбільших цінностей.

Індивідуалізм К. Поппера може бути визначений як гуманістичний раціоналізм, у якому морально-етична складова частина є визначальною стосовно онтологічного чи методологічного аспектів. Філософ попередив про небезпеку онтологізації та теологічної інтерпретації колективів, виходячи з точки зору загрози відкритому суспільству, його цінностям (свободи та критичного розуму), тому, на наш погляд, спроби переосмислення, уточнення, доповнення індивідуалістичної настанови, навіть з огляду на виклики XXI ст., мають ураховувати засадничий характер цінностей, які становлять сутність раціоналізму К. Поппера.

Список використаної літератури

1. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги : в 2 т / пер. з англ. О.В. Коваленко. Т. 1 : У полоні Платонових чар: Гегель, Маркс та послідовники. Київ : Основи, 1994.
2. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги : в 2 т. / пер. з англ. О.В. Буценко. Т. 2 : Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та послідовники. Київ : Основи, 1994.
3. Popper K.R. Logik der Forschung. Zur Erkenntnistheorie der modernen Naturwissenschaft. Wien : Verlag Julius Springer, 1935.
4. Rethinking Popper / ed. by Z. Parusniková, R.S. Cohen. Springer Science + Business Media B.V., 2009.
5. Спенсер Г. Политические сочинения : в 5 т. Т. 4. Москва : Социум, 2014–2015.
6. O'Hear A. Popperian Individualism Today. *Rethinking Popper* / ed. by Z. Parusniková, R.S. Cohen. Springer Science + Business Media B.V., 2009. P. 205–217.
7. Шрамко Я.В. Аналітична соціальна та політична філософія. *Актуальні проблеми духовності*. 2019. Вип. 20. С. 1–17.
8. The Oxford Dictionary of Philosophy. Oxford : Oxford University Press, 2005.

9. Корх О.М. Особиста автономія в контексті філософії І. Канта. *Вісник Дніпропетровського університету. Філософія*. 2012. № 9/2. С. 12–15.
10. Стукало О.О. До питання про трансформацію суб'єкта моральної регуляції за доби глобалізації. *Вісник КНЛУ. Серія: Історія, економіка, філософія*. 2013. Вип. 18. С. 100–109.
11. Hofstede G. *Culture's Consequences. International Differences in Work-Related Values*. Sage Publications. London : New Delhi, 1980.
12. Udehn L. *Methodological Individualism: Background, History and Meaning*. London and New York : Routledge, 2001.
13. Абдула А.І. Відкрите суспільство, критичне мислення та раціональність. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 18. С. 13–20.

K. POPPER'S INDIVIDUALISM: FROM METHODOLOGY TO ETHICS

Andrii Abdula

*Kyryvi Rih State Pedagogical University,
Department of Philosophy
Gagarin avenue, 54, 50086, Kyryvi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine*

Halyna Baluta

*Kyryvi Rih State Pedagogical University,
Department of Philosophy
Gagarin avenue, 54, 50086, Kyryvi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine*

The paper considers the individualistic attitude, the ways of its substantiation and implementation into the socio-philosophical discourse outlined in K. Popper's philosophy.

The article draws attention to the fact that the critical and rationalistic methodology has a significant heuristic potential that determines the prospects of its use in the context of solving the current philosophical problems. It also emphasizes that individualism needs special attention, as it is one of the key principles of K. Popper's social philosophy. The paper is an attempt to determine the reasonability of referring to this principle in its historical interpretations. As methodological prerequisites and guidelines for the study, it proposes to use the concept of "open society" and methodological principle, according to which the socio-philosophical consideration of society can be viewed from a metaphysical, epistemological or political perspective. The article uses the view, according to which political philosophy can be interpreted as a branch of ethics.

The paper reveals the content of methodological and metaphysical aspects of individualism in K. Popper's philosophy. It substantiates that, according to Popper, individualistic attitudes are not only supplemented by value aspects but also considerably based on them. It emphasizes that, according to this understanding, individualism presupposes both a relationship with altruistic attitude and the opposition to selfishness and collectivism. The paper outlines the historical, philosophical, and analytical interpretation of individualism, its connection with Socrates' views and Kantian practical philosophy. It demonstrates the interrelation of individualistic attitude as the initial precondition of "open society" with the principles of rationality, humanism, and freedom.

The article assesses the attempt to reconsider the meaning and place of individualistic attitude in the modern socio-cultural context. It also analyses the preconditions for revising the status of individualism and cosmopolitanism, the attempts to substantiate irrational factors and the remarks on the utopian and anti-historical nature of K. Popper's theory. It points out that such attempts do not take into account its analytical-rationalist nature, first of all, as a way of explicating universal social values.

Key words: individualism, humanism, open society, rationalism, social responsibility.